

A LEX RÉPÁSSY

A KÖZTÁRSASÁGI ELNÖK INDÍTVÁNYA AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGHOZ

Tisztelt Alkotmánybíróság!

Az Országgyűlés 2001. május 29-i ülésnapján fogadta el a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról szóló törvényt.

Az Országgyűlés Elnöke a törvényt 2001. május 30-án küldte át hivatalomba kihirdetésre, sürgősségi kérelem nélkül. Az Alkotmány 26. § (4) bekezdése alapján abban az esetben, ha a köztársasági elnök a kihirdetésre megküldött törvény valamelyik rendelkezését alkotmányellenesnek tartja, a törvényt aláírása előtt a 26. § (1) bekezdésében megjelölt 15 napos határidőn belül véleményezésre megküldi az Alkotmánybíróságnak.

A fent említett, kihirdetésre megküldött törvény 1. §-a a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény 79. § (2) bekezdését és 79. § (3) bekezdését megállapító részében, valamint 2. §-a a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény 84. § (2) bekezdése utolsó mondatát megállapító részében, megítélésem szerint, alkotmányellenes, ezért az Alkotmány 26. § (4) bekezdésében foglalt jogkörömnél fogva – tekintettel az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény (Abtv.) 1. § a) pontjára, a 21. § (1) bekezdés b) pontjára, valamint a 35. §-ára is – a „Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról” szóló törvényt mellékelten megküldöm a tisztelt Alkotmánybíróságnak, és indítványozom, hogy az Alkotmánybíróság a törvényt az alábbiakban kifejtendő indokok alapján alkotmányossági szempontból megvizsgálja.

1. A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról szóló törvény (PtkM.) több ponton módosítja a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényt (Ptk.), valamint egy paragrafussal kiegészíti a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényt (Pp.). A PtkM. 1. és 2. §-aiban foglalt módosítások egyrészt bevezetik a válaszadás jogintézményét, másrészt pedig kiegészítik a Ptk. 84. § (2) bekezdése szerinti, a közérdekű célra fordítható bíróság szabályait. A Ptk.-nak a PtkM. 1. §-ával megállapított 79. §-a (2) és (3) bekezdései a következőképpen rendelkeznek:

„(2) Akinek személyhez fűződő jogát napilapban, folyóiratban (időszaki lapban), rádióban vagy televízióban közölt valamely vélemény vagy értékelés sérti,

– a törvényben biztosított egyéb igényeken kívül – követelheti saját véleményének vagy értékelésének közzétételét is (válaszadás).

(3) A helyreigazítást, illetve válaszadást napilap esetében az erre irányuló igény kézhezvételét követő nyolc napon belül, folyóirat (időszaki lap) esetében a legközelebbi számban azonos módon, rádió, illetőleg televízió esetében pedig – ugyancsak nyolc napon belül – a sérelmes közléssel azonos napszakban kell közölni.”

A Ptk.-nak a PtkM. 2. §-ával megállapított 84. § (2) bekezdése a következő szabályt tartalmazza:

„(2) Ha a kártérítés címén megítélhető összeg nem áll arányban a felróható magatartás súlyosságával, a bíróság a jogsértőre közérdekű célra fordítható bírságot is kiszabhat. Ha a jogsértés napilap, folyóirat (időszaki lap), rádió, televízió útján történt, a bíróság a jogsértőre közérdekű célra fordítható bírságot is kiszab. A közérdekű célra fordítható bírság összegét úgy kell meghatározni, hogy az visszatartsa a jogsértőt a további jogsértésektől.”

2. A Ptk.-nak a PtkM. 1. §-ával megállapított 79. § (2) bekezdése és 79. § (3) bekezdése a válaszadásra vonatkozó részében véleményem szerint ellentétes az Alkotmány 61. § (2) bekezdésében garantált sajtószabadsággal, a Ptk.-nak a PtkM. 2. §-ával megállapított 84. § (2) bekezdése utolsó mondata pedig az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében deklarált jogállamiság elvébe ütközik, valamint ellentétes az Alkotmány 61. § (1) és (2) bekezdéseibe foglalt véleménynyilvánítás szabadságával és a sajtószabadsággal.

3. a. Az Alkotmány 61. § (1) bekezdése szerint a Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetőleg terjessze. A 61. § (2) bekezdése szerint pedig a Magyar Köztársaság elismeri és védi a sajtó szabadságát.

Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint a véleménynyilvánítás szabadságának kitüntetett szerepe van az alkotmányos alapjogok között, „anyajoga” többféle szabadságjognak, az ún. „kommunikációs” alapjogoknak. Ez a jogegyüttes kiemelkedő szereppel bír az alkotmányos alapjogok rendszerében: ez teszi lehetővé az egyén megalapozott részvételét a társadalmi és politikai folyamatokban. Az eszmék, nézetek szabad kifejtése, a mégoly népszerűtlen vagy sa-

játos elképzelések szabad megnyilvánulása a fejlődni képes és valóban eleven társadalom létezésének alapfeltétele. [30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992 167, 171; hasonló értelemben 36/1994. (VI. 24.) AB, ABH 1994, 219, 222–223.] Vagyis az egyéni véleménynyilvánítás, a saját törvényei szerint kialakuló közvélemény és ezekkel kölcsönhatásban a minél szélesebb tájékozottságra épülő egyéni véleményalkotás lehetősége az, ami alkotmányos védelmet élvez. Ilyen értelemben az Alkotmány a szabad kommunikációt – az egyéni magatartást és a társadalmi folyamatot – biztosítja. [30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992 167, 179; 13/2001. (V. 14.) AB, Magyar Közlöny 2001, 3652, 3656.]

Az egyéni véleménynyilvánítási szabadság szubjektív joga mellett az Alkotmány 61. §-ából következik a demokratikus közvélemény kialakulása feltételeinek és működése fenntartásának biztosítására irányuló állami kötelezettség. Ezért a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos határait úgy kell meghatározni, hogy azok a véleményt nyilvánító személy alanyi joga mellett a közvélemény szabad kialakulásának, illetve szabad alakításának a demokrácia szempontjából nélkülözhetetlen érdekét figyelembe vegyék. [30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992 167, 172; 13/2001. (V. 14.) AB, Magyar Közlöny 2001, 3652, 3656.]

3. b. A véleménynyilvánítás szabadsága a sajtószabadság vonatkozásában sajátosan érvényesül. A sajtó szabadságát arra figyelemmel kell garantálnia az államnak, hogy a „sajtó” a véleményalkotáshoz szükséges információszerzésnek, a véleménynyilvánításnak és véleményformálásnak kitüntetett fontosságú eszköze. Demokratikus közvélemény csakis teljes körű és tárgyilagos tájékoztatás alapján jöhet létre. Ennek megfelelően a véleménynyilvánításhoz való jog kitüntetett volta annyiban vonatkozik a sajtó szabadságára, amennyiben az a véleménynyilvánítás alkotmányos alapjogát szolgálja. [37/1992. (VI. 10.) AB, ABH 1992, 227, 229–230; 36/1994. (VI. 24.) AB, ABH 1994, 219, 223; 13/2001. (V. 14.) AB, Magyar Közlöny 2001, 3652, 3656.]

A sajtószabadság – véleménynyilvánítási szabadságtól megkülönböztetett – sajátos tartalma tekintetében azt állapította meg az Alkotmánybíróság, hogy a sajtószabadságot elsősorban az állam tartalmi be nem avatkozása biztosítja. Ezzel a tartózkodással az állam elvileg lehetővé teszi, hogy a társadalomban meglévő vélemények, valamint közérdekű információk teljessége megjelenjen a sajtóban. [37/1992. (VI. 10.) AB, ABH 1992, 227, 229–230; 36/1994. (VI. 24.) AB, ABH 1994, 219, 223; 13/2001. (V. 14.) AB, Magyar Közlöny 2001, 3652, 3656.]

3. c. A szabad véleménynyilvánítás jogának korlátozhatósága elsősorban az Alkotmánynak az alapjog-

korlátozásra általában irányadó 8. § (2) bekezdéséből következik. Ennek értelmében a Magyar Köztársaságban az alapvető jogokra és köteleességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja. Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint az Alkotmány 8. § (2) bekezdése alapján az állam akkor nyúlhat az alapjog korlátozásának eszközéhez, ha másik alapvető jog és szabadság védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érhető el. Az alapjog korlátozásának alkotmányosságához emellett az is szükséges, hogy a korlátozás megfeleljen az arányosság követelményeinek. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a törvényhozó a korlátozás során köteles az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt alkalmazni. Másrészt az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya megfelelő arányban kell hogy legyenek egymással. [Vö. 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992 167, 171; 36/1994. (VI. 24.) AB, ABH 1994, 219, 222; 18/2000. (VI. 6.) AB, ABK 2000 6–7. szám, 211, 214; 13/2001. (V. 14.) AB, Magyar Közlöny 2001, 3652, 3660.]

A szabad véleménynyilvánításhoz való jog korlátozása esetén e jog kitüntetett szerepe miatt sajátos szempontok irányadók a szükségesség és arányosság követelményeinek alkalmazásánál. Mindenekelőtt a szabad véleménynyilvánításhoz való jognak igen kevés joggal szemben kell engednie. A vélemény szabadságával szemben mérlegelendő korlátozó törvénynek nagyobb a súlya, ha közvetlenül másik alanyi alapjog érvényesítésére és védelmére szolgál, kisebb, ha ilyen jogokat csakis mögöttesen, valamely „intézmény” közvetítésével véd, s legkisebb, ha csupán valamely elvont érték önmagában a tárgya. [30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992 167, 178; 18/2000. (VI. 6.) AB, ABK 2000 6–7. szám, 211, 216.]

A véleménynyilvánítás szabadsága az Alkotmány 64. § (1) bekezdése értelmében mind a tényközlésre, mind pedig az értékítélet kifejezésére kiterjed. Ugyanakkor a szólásszabadság leginkább védett része a személyes hozzáállást, minősítést kifejező értékítélet. Az értékítélet kifejezésre juttatásával méri össze a megszólaló a valóság jelenségeit egy meghatározott értékrenddel, és ezzel egyúttal a közlés befogadját is hasonló ítéletre sarkallja. A tények ismerete és ismertetése elengedhetetlen feltétele a társadalomban zajló kommunikációs folyamatnak és így a demokratikus közvélemény kialakulásának, azonban a kommunikációs folyamat végeredményben a különböző értékítéletek ütközését, egymásra hatását célozza. Emellett a tényközlések igazságtartalmuk szerint is megítélhetők. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a valótlán tartalmú közléseket ne védené a vé-

leményszabadság, hiszen a szabad véleménynyilvánításhoz való jog a véleményt annak érték- és igazságtartalmára tekintet nélkül védi. [30/1992. (V. 26.) AB, ABH 1992, 167, 179.] Azonban más, alkotmányos értelemben védelmet érdemlő jog sérelme esetén a közlés valóságtartalma meghatározhatja a szankció alkalmazásának lehetőségét. Ilyen, önmagában a közlés tartalmához kapcsolódó megkülönböztetés az értékítéleteknél fogalmilag kizárt, az értékítéletnek pusztán a hatása ítéltető meg.

Ilyen szellemben döntött úgy az Alkotmánybíróság 36/1994. (VI. 24.) AB számú határozatában, hogy a hatóság vagy hivatalos személy, valamint a közszereplő politikus becsületének csorbítására alkalmas – e minőségére tekintettel tett –, értékítéletet kifejező véleménynyilvánítás alkotmányosan nem büntethető; a becsület csorbítására alkalmas tényállítás, híresztelés, illetve ilyen tényre közvetlenül utaló kifejezés használata pedig csak akkor büntethető, ha a becsület csorbítására alkalmas tény állító, híresztelő, illetve ilyen tényre közvetlenül utaló személy tudta, hogy a közlése lényegét tekintve valótlan, vagy azért nem tudott annak valótlanságáról, mert a hivatása vagy foglalkozása alapján reá irányadó szabályok szerint – az adott állítás tárgyára, a közlés eszközére és címzettjeire tekintettel – elvárható figyelmet vagy körültekintést elmulasztotta. (ABH 1994, 219.)

Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint az emberi méltóság a véleménynyilvánítási szabadság korlátja lehet. [30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992 167, 174.] Az Alkotmány 54. § (1) bekezdésében garantált emberi méltósághoz való jog tehát általános személyiségi jog mivoltában indokolhatja a véleménynyilvánítási szabadságának korlátozását. [36/1994. (VI. 24.) AB, ABH 1994, 219, 224.] Ez nem csak a tényközlés formájában megnyilvánuló véleménynyilvánításra igaz, hanem az értékítélet kifejezésére is: az emberi méltóság, becsület, jóhírnév az értékítéletben megnyilvánuló véleménynyilvánítási szabadság külső korlátai lehetnek. [36/1994. (VI. 24.) AB, ABH 1994, 219, 230.]

4. a. A Ptk.-nak a PtkM. 1. § (2) bekezdésével megállapított 79. § (2) bekezdése, illetve 79. § (3) bekezdése a válaszadásra vonatkozó részében a sajtószabadságot korlátozza. A sajtószabadság sajátos tartalmát ugyanis a fent 3. b. pont alatt írtak szerint az adja, hogy az állam tartózkodni köteles a sajtótermékek tartalmába való beavatkozástól. Ez jelenti egyebek mellett a szerkesztés szabadságát is. A Ptk. idézett, újonnan megállapított rendelkezései pedig éppen a szerkesztés szabadságát korlátozzák, amennyiben a napilap, folyóirat (időszaki lap) szerkesztőségét, illetve a rádiózásról és televíziózásról szóló törvény szerinti műsorszolgáltatót arra kötele-

zik, hogy a válaszadást az általuk előállított sajtótermékben közöljék.

4. b. A sajtószabadságnak a Ptk. PtkM. 1. §-ával megállapított 79. § (2) bekezdése, illetve 79. § (3) bekezdése által megvalósuló korlátozása egy másik alapjog, az emberi méltósághoz való jog mint általános személyiségi jog, illetve annak részelemei, a becsület és a jóhírnév védelmét szolgálja. A válaszadásnak mint a személyhez fűződő jogok sérelme esetén irányadó polgári jogi szankciónak kettős rendeltetése van: egyrészt az elszenvedett sérelem reparációja, másrészt a jogsértés megismétlésének megelőzése. E két célkitűzés közül a szabályozásból következően a reparáció áll előtérben, hiszen a Ptk. újonnan megállapított 79. § (3) bekezdése szerinti rövid határidőt csakis a jogsérelem orvoslása indokolhatja, ahol is a jogsérelem az érintettől a jogsértő értékítélet nyomán a társadalomban, illetve annak tagjaiban kialakuló negatív vélekedésben áll.

4. c. A sajtószabadságnak a Ptk. PtkM. 1. §-ával megállapított 79. § (2) bekezdése, illetve 79. § (3) bekezdése által megvalósuló korlátozása az elérni kívánt célhoz képest aránytalan. Annyiban, amennyiben a korlátozás a későbbi jogsértést kívánja megelőzni, van enyhébb eszköz is a cél elérésére, annyiban pedig, amennyiben a reparáció a cél, az okozott alapjogsérelem nem áll arányban az elérni kívánt cél súlyával.

4. c. i) Az Alkotmánybíróság idézett gyakorlata szerint a törvénnyel végrehajtott alapjog-korlátozás egyebek mellett csak akkor tekinthető arányosnak és így alkotmányosnak, ha a törvényhozó a korlátozás során az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt alkalmazza. [30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992 167, 171; 36/1994. (VI. 24.) AB, ABH 1994, 219, 222; 18/2000. (VI. 6.) AB, ABK 2000 6–7. szám, 211, 214; 13/2001. (V. 14.) AB, Magyar Közlöny 2001, 3652, 3660.] Ez azt jelenti, hogy a törvényhozó az alapjog-korlátozás különböző eszközei között mérlegelni köteles a tekintetben, hogy az adott célt hasonlóan hatékonyan elérni képes eszközök között melyik jár a legkisebb mértékű alapjogsérelemmel. Ha olyan eszközt választ, amelyhez képest létezik az adott célt hasonlóan hatékonyan megvalósító, enyhébben alapjog-korlátozó eszköz, alkotmány sértést követ el. (A legenyhébb eszköz elve.)

A Ptk. PtkM. 1. §-ával megállapított 79. § (2) bekezdése, illetve 79. § (3) bekezdése nem felel meg a legenyhébb eszköz elvének abban a tekintetben, hogy az újabb jogsérelem megelőzésének célja előmozdítására a hatályos jogban van olyan eszköz, mely nem mutatkozik kevésbé hatékonynak, ugyanakkor viszont kevésbé korlátozza a sajtószabadságot.

A prevenció célkitűzését a Ptk. 84. § (1) és (2) bekezdésében felsorolt valamennyi jogkövetkezmény

szolgálja. Ezeknek a jogkövetkezményeknek a megfelelő alkalmazása – különösen a 84. § (1) bekezdés e) pontja szerinti kártérítés és a 84. § (2) bekezdés első mondata szerinti közérdekű célra fordítható bírság – hatékonyan visszatarthatja a jogsértőt az újabb, személyhez fűződő jogsértéstől. Ugyanakkor viszont ezek az eszközök kisebb intenzitással korlátozzák a sajtószabadságot, mivel nem eredményezik azt, hogy a sajtótermék tartalmát pozitív módon állami kényszer határozza meg. Ezen az sem változtat, hogy a 84. § c) pontja szerinti nyilatkozattétel a sajtótermék tartalmának pozitív módon állami kényszerrel történő meghatározásához vezethet. Az elégtétel ugyanis alapvetően abban áll, hogy a jogsértő tényszerűen elismeri a jogsértő magatartás elkövetését, egyben valamilyen módon kifejezésre juttatja megbánását, „jóvátételi szándékát” is (Fővárosi Bíróság 47. Pf. 21 432/1990.) Ez pedig lényegesen enyhébb beavatkozás a szerkesztés szabadságába, mint a jogsérelmet szenvedett véleményének vagy értékelésének közzététele.

4. c. ii) A sajtószabadságnak a Ptk. PtkM. 1. §-ával megállapított 79. § (2) bekezdése, illetve 79. § (3) bekezdése által megvalósuló korlátozása aránytalan annyiban, amennyiben a személyhez fűződő jogsérelmet reparációját célozza.

Ebben a tekintetben mindenekelőtt az értékítéletek és a tényállítások közötti alapvető különbség irányadó. A tényállítás ugyanis a valóságnak való megfelelése szempontjából objektív mércék szerint megítélhető. Ezért ha a releváns sajtóorgánumok valótlán tényt állítanak, illetve való tényt hamis színben tüntetnek fel, az ennek nyomán kialakuló kedvezőtlen közvélekedés a helyreigazítással legalábbis elvileg megváltoztatható, és így a személyhez fűződő jog sérelmének ez az aspektusa orvosolható.

Más a helyzet a fogalmilag szubjektív értékítélettel. Egyrészt a személyhez fűződő jogot sértő értékítélet egyáltalán nem szükségszerűen vezet kedvezőtlen társadalmi megítéléshez. Miután itt nem tényközlésről van szó, a közlés minden befogadója abban a helyzetben van, hogy a közlés értékelenségét vagy értékességét saját felfogása szerint megítélje. Ilyen módon azt is meg tudja ítélni a befogadó, hogy a közlést saját véleményének módosítására, kiegészítésére hasznosítsa, vagy éppen támadó, sértő jellege miatt mint értéktelent elvesse. Erre tekintettel lehetséges, hogy az elfogadott társadalmi diskurzus kereteit túllépő értékítélet nem talál elfogadásra a közvéleményben. Ahogy az Alkotmánybíróság 11/1992. (V. 26.) AB számú határozatában fogalmazott: Aki gyalázkodik, magát bélyegzi meg, s lesz a közvélemény szemében gyalázkodó. [ABH 1992, 167, 180.] Másrészt az értékítélet befogadó általi megítélésének szubjektivitása

arra is vezet, hogy a sértett véleményének vagy értékelésének közlése egyáltalán nem eredményezi szükségszerűen a közvélekedés megváltoztatását. A közvélemény számára valójában egy körülmény lehet releváns, mégpedig az, hogy az értékítélet mint olyan, személyhez fűződő jogot sértett. Ilyen módon a jog által is megbélyegződik a jogsértő, és ez az a körülmény, ami minden körülmények között hozzáadhat a közlés befogadójának saját meggyőződéséhez.

Ennek következtében a személyhez fűződő jogok értékítélet útján történő megsértésére való válaszadás joga igen kis mértékben képes elérni a jogsérelmet fenti értelemben vett reparációját. Ugyanakkor viszont a válaszadás jogintézménye jelentős mértékben beavatkozik a sajtó szabadságába. Ebben a tekintetben ismét csak az értékítéletek sajátos jellege irányadó. A valóság tényei ugyanis objektív határt szabnak a szerkesztés szabadságának is – még ha a közölt tények kiválasztása és súlyozása tág teret enged is e szabadságnak. Ezzel szemben a szűkebb értelemben vett véleményközlés, a valóságról értékelő módon alkotott kép megjelenítése a leginkább szabad tere a szerkesztés szabadságának. Épp ezért a sajtó releváns intézményeinek meghatározott vélemények, értékítéletek közlésére való kötelezése a szabad meggyőződésen alapuló szerkesztés messze nem korlátozása.

Ezek alapján nem felel meg az arányosság elvének a Ptk. PtkM. 1. §-ával megállapított 79. § (2) bekezdése, illetve 79. § (3) bekezdése, mivel a reparáció céljából olyan eszközzel korlátozza a sajtószabadságot, mely jelentős jogsérelmet okoz, azonban igen kis mértékben alkalmas a kitűzött cél elérésére.

5. A Ptk.-nak a PtkM. 2. §-ával megállapított 84. § (2) bekezdése utolsó mondata az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében írt jogállamiság elvébe és az Alkotmány 61. § (1) és (2) bekezdéseibe ütközik azért, mert nem határozza meg a kiszabható közérdekű célra fordítható bírság maximumát.

5. a. Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint a jogállam nélkülözhetetlen eleme a jogbiztonság. A jogbiztonság egyebek mellett megköveteli, hogy a jogszabályok hatásukat tekintve kiszámíthatóak és a norma címzettje számára előre láthatóak legyenek. [Előszőr 9/1992. (I. 30.) AB, ABH 1992, 59, 65.] A jogszabályok címzettjeinek tehát tudatában kell lenniük annak, hogy magatartásuk a jog szerint miként minősül, és ahhoz a jog milyen jogkövetkezményeket fűz. Ilyen értelemben a *nullum crimen sine lege* Alkotmányban kifejezetten is biztosított elve a jogállamiságból közvetlenül is levezethető. [Vö. 11/1992. (III. 5.) AB, ABH 1992, 77, 84.]

A jogszabályok hatása előreláthatóságának és kiszámíthatóságának követelményéből következik, hogy a

bizonyos magatartáshoz hátrányos jogkövetkezményt fűző norma címzettjeinek lehetősége kell hogy legyen a magatartáshoz fűződő szankció ismeretére. Ez nem pusztán azt jelenti, hogy az érintettnek elvileg tudnia kell a szankció lehetőségéről, hanem azt is, hogy az esetleges szankció terjedelmének is megismerhetőnek kell lenni. Ellenkező esetben az érintett nincs abban a helyzetben, hogy cselekményének következményét kellően mérlegelni tudja. Különösen így van ez, ha a szankció alapvető jog gyakorlását is érinti, illetve alkalmazásának lehetősége az alapvető jog gyakorlásától elrettenthet. Ilyen esetben az alkalmazható szankció korlátlanúsága – elrettentő hatása miatt – a releváns alapjog sérelmét is okozhatja.

A polgári jogi kártérítés legmagasabb összegét a dolog természetéből fakadó módon nem határozza meg a Ptk., hiszen itt a megítélhető kártérítés határát az elszenvedett károsodás adja. Azonban a tisztán represszív-preventív jellegű szankcióknál a jogbiztonság elvéből folyó követelmény a kiszabható szankció legnagyobb mértékének jogszabályban való rögzítése. Ennek felel meg az, hogy mind a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény, mind pedig a szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény meghatározzák azt a legnagyobb mértéket, amelyen belül szankció alkalmazható.

5. b. A Ptk. 84. § (2) bekezdése szerinti közérdekű célra fordítható bírság nem a reparációt szolgálja. Célja egyedül az, hogy a szankció alkalmazásával visszatartsa a jogsértőt a további jogsértéstől. Önmagában ez a körülmény nem kifogásolható, hiszen ezzel nem történik más, mint hogy a Ptk. egy szabálysértési jellegű tényállást fogalmaz meg. Márpedig ahogy a törvényhozónak szabadságában áll szabálysértéssé nyilvánítani a becsületsértést (a szabálysértésekről szóló

1999. évi LXIX. törvény 138. §), úgy az sem kifogásolható, hogy a személyhez fűződő jogok sérelme esetére reparációs céloktól független, represszív szankciót írjon elő, amennyiben ezt a közérdek védelme érdekében szükségesnek tartja.

Ugyanakkor a Ptk.-nak a PtkM. 2. §-ával megállapított 84. § (2) bekezdése utolsó mondatából következően a közérdekű bírság összegének a törvény szerint nincsen felső határa. Az idézett szabály szerint „a közérdekű célra fordítható bírság összegét úgy kell meghatározni, hogy az visszatartsa a jogsértőt a további jogsértéstől”. Ez a szabály nem tekinthető a szankció felső határa meghatározásának. Ahogy maga a törvényjavaslat előterjesztője is leszögezi az e paragrafushoz fűzött indokolásában, a bíróság összegének konkrét megállapítása kizárólag a bírói mérlegelés körébe tartozó kérdés. Ezen az sem változtat, hogy a potenciális jogsértő esetlegesen tudatában lehet annak, mi az a bírság, ami őt „a további jogsértéstől visszatartja”. Mégpedig azért nem, mert a bíróság – mivel biztos mérce nem köti – az érintettől merőben eltérő következtetésre juthat ebben a kérdésben.

5. c. Ezekre tekintettel a Ptk.-nak a PtkM. 2. §-ával megállapított 84. § (2) bekezdése utolsó mondata az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében írt jogállamiság elvébe, illetve az annak elemét alkotó jogbiztonság elvébe ütközik. Emellett ellentétes az idézett szabály az Alkotmány 61. § (1) és (2) bekezdéseivel is, mivel kiszámíthatatlansága folytán olyan mértékű fenyegetést jelent az érintett alapjogok jogosultjaira, hogy az az alapjog jog által elismert és védett gyakorlásától is elriaszthatja őket.

Budapest, 2001. június 11.